

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.5.18](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.5.18)

УДК 657:631.6

В. Ю. Гордополов,

*д. е. н., доцент, професор кафедри фінансового аналізу та аудиту,
Київський національний торговельно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0002-3151-8035*

Н. В. Гордополова,

*к. е. н., доцент, викладач економічних дисциплін, Торговельно-економічний коледж
Київського національного торговельно-економічного університету
ORCID ID: 0000-0001-5347-9295*

САНАЦІЙНИЙ АУДИТ ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА

V. Hordopolov

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Financial
Analysis and Audit, Kyiv National University of Trade and Economics*

N. Hordopolova

*PhD in Economics, Associate Professor, the Lecturer of Economic Disciplines, College of Trade
and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics*

REHABILITATION AUDIT AS A MEANS OF PREVENTING BANKRUPTCY OF ENTERPRISE

Проаналізовано передумови виникнення санаційного аудиту як елементу антикризового управління, проведення якого допоможе відновити нормальне функціонування підприємства. Розглянуто необхідність застосування санаційних оздоровчих заходів для відновлення нормального функціонування підприємства. Визначено, що передумовою і першим етапом виходу підприємств з фінансової кризи виступає санаційний аудит. Ефективність проведення санації залежить від збалансованої роботи усіх елементів організаційно-економічного механізму.

Досліджено етапи та порядок проведення санаційного аудиту як одного з основних напрямків виведення підприємства зі стану фінансової кризи та банкрутства.

Доведено, що після оздоровчого (санаційного) аудиту має бути сформована програма змін. За підсумками реалізації програми санаційного аудиту фіксується результат санації, як, наприклад: розмір приросту чистого прибутку, рівень поліпшення бізнес-процесів тощо.

Санаційний аудит, у порівнянні з класичним аудитом, націлений на розробку й реалізацію плану санації, виявляє причини фінансових ускладнень і можливості їх подолання. Проведення санаційного аудиту дозволяє оцінити фінансову незалежність організації, а як результат – можливість відновлення платоспроможності.

For successful functioning in modern business conditions, all enterprises should take into account the factors that may destabilize their activities. Untimely detection of the financial crisis at a company is likely to lead to its bankruptcy. The difficult financial situation of Ukrainian

enterprises, which brings them to bankruptcy or even liquidation, highlights the need for readjustment.

Improving the financial condition of the enterprise, as the part of crisis and bankruptcy management, involves the selection of the most effective means taking into account the specific situation and an enterprise. The prerequisite and the first stage of an enterprise's way out of the financial crisis is the bailout (rehabilitation) audit as the element of crisis management, which will help restore the normal functioning of the enterprise.

The choice of the topic and the main objectives of the article are due to the need to clearly define the place and functions of bailout audit in the management system of the organization, identify symptoms of bankruptcy, justify the feasibility and methodology of rehabilitation audit of Ukrainian enterprises.

Rehabilitation audit is a system of the measures taken during bankruptcy proceedings to prevent the debtor from being declared as a bankrupt and liquidated, aimed at improving the financial and economic situation of the debtor.

It is necessary to develop an organizational mechanism for bailout for its practical implementation, which should reflect the sequence of the actions of participants in this process and the financial mechanism implementing these actions at the enterprise. The effectiveness of rehabilitation depends on the balanced operation of all elements of the organizational and economic mechanism.

Thus, the rehabilitation audit, in comparison with the classical audit, aims to develop and implement a reorganization plan, evaluate financial analysis data; identifies the causes of financial difficulties, opportunities to improve the use of financial resources, accelerate turnover and strengthen the financial position. During implementation of anti-crisis management measures at enterprises with crisis financial condition, the rehabilitation audit allows assessing the financial independence of the organization and, as a result, - the possibility of restoring solvency.

Ключові слова: санаційний аудит, санаційна спроможність, фінансова криза, банкрутство; санаційний план.

Keywords: rehabilitation audit, rehabilitation capacity, financial crisis, bankruptcy; rehabilitation plan.

Постановка проблеми. Для успішного функціонування в сучасних умовах господарювання усі підприємства повинні враховувати фактори, які можуть дестабілізувати їх діяльність. Передумови банкрутства виникають ще задовго до настання небезпеки банкрутства. Своєчасне виявлення фінансової кризи дозволить підприємствам продовжити свою діяльність. Крім того, це дасть можливість виявити слабкі сторони в діяльності господарюючого суб'єкта, ліквідація яких дозволить підвищити його ефективність і прибутковість. Несвоєчасне виявлення фінансової кризи на підприємстві ймовірно призведе до його банкрутства.

Щоб запобігти банкрутству та відновити платоспроможність, підприємство, як показує практика, може зробити наступні кроки: продати частину нерухомого майна; позбавитися надлишкових товарно-матеріальних запасів; збільшити статутний капітал; отримати довгострокову або короткострокову позику; розробити програму скорочення витрат; поліпшити управління активами; отримати державну фінансову підтримку на безоплатній або поворотній основі з бюджету різних рівнів, галузевих і міжгалузевих позабюджетних фондів [1]. Ці рекомендації стосуються лише загального напрямку роботи для запобігання банкрутства. Для виходу з кризового фінансового стану і забезпечення стійкості темпів зростання основних показників фінансово господарської діяльності, підприємству доцільно розробити програму щодо оздоровлення його фінансового стану.

Важке фінансове становище українських підприємств, що наближає їх до банкрутства чи навіть ліквідації, актуалізує необхідність застосування санаційних оздоровчих заходів.

Оздоровлення фінансового стану підприємства, як складової частини управління кризовим станом і банкрутством, передбачає вибір найбільш ефективних засобів, з урахуванням конкретної ситуації та конкретного підприємства. Вивчення досвіду подолання кризових ситуацій багатьох підприємств дозволяє сформулювати деякі загальні, обов'язкові для кожного підприємства процедури, за характером яких можна виділити найбільш поширені, які дозволяють подолати кризову ситуацію .

Передумовою і першим етапом виходу підприємств з фінансової кризи виступає санаційний аудит як елемент антикризового управління, проведення якого допоможе відновити нормальне функціонування підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями дослідження проблем аудиту, зокрема, санаційного, займалися такі вчені, як Говорушко Т.А., Долбнєва Д. В., Жирна Ж.А., Миронова Ю., Мусіхіна Г.М., Петрик О.А., Терещенко О.О., Фенченко М.Т., Усач Б.Ф. та інші.

Незважаючи на значний внесок вказаних вчених у розвиток теоретичних, організаційних та методичних положень санаційного аудиту, в сучасній економічній науці поки що відсутнє цілісне уявлення про особливості санаційного аудиту як елементу антикризового управління, його роль у прискоренні виходу підприємств з фінансової кризи, що актуалізує необхідність дослідження даної проблеми.

Формулювання цілей статті. Вибір теми та основні цілі статті зумовлені необхідністю чіткого визначення місця та функцій санаційного аудиту в системі управління організацією, визначення симптомів підприємства, схильного до банкрутства, обґрунтування доцільності та методики проведення санаційного аудиту на українських підприємствах.

Вклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж проводити санаційний аудит, потрібно розібратися зі змістом досліджуваного поняття як складової антикризового управління

Санаційний аудит – це система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнання боржника банкрутом та його ліквідації, спрямованої на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника [2].

На практиці, впровадження санаційного аудиту необхідне, коли підприємство наблизилось до банкрутства.

Це підтверджує доречність розглянути симптоми, які свідчать про те, що підприємству потрібне «лікування». Ознаками, які властиві кожній організації при наближенні до банкрутства, виступають:

1. Передбанкрутний стан або динаміка збитків. В цих умовах складно буває отримати достовірну інформацію від співробітників підприємства, котрі її (інформацію) навмисно фальсифікують або перекладають відповідальність один на одного. Наслідком цього є виникнення деструктивних конфліктів. Керівники середньої ланки, маючи значні заробітки, не справляються з ефективним управлінням своїми співробітниками та не мають можливості підвищити їм заробітну плату через відсутність бюджету. Причому фінансовий результат може мати негативну динаміку, а управлінці спроможні пояснювати цю ситуацію так: «Все дорожчає, ми не можемо вплинути на це!». Тому складається відчуття того, що керівники не відпрацьовують свої зарплати.

2. Устаткування досить часто вимагає великих капітальних витрат, але не дає навіть паспортної (нормативної) віддачі.

3. Якість продукції, що випускається, незадовільна або нестабільна за попитом.

4. Зростання обсягів складських запасів матеріалів, сировини, запчастин, готової продукції тощо пов'язане із іммобілізацією оборотних коштів.

5. Завелика плинність кадрів у зв'язку із відсутністю стимулів персоналу до працевлаштування на проблемному підприємстві.

6. Відсутність довіри до управлінців і нестача високо кваліфікованих фахівців на їх місця.

Приділення належної уваги зазначеним проблемам дозволить керівництву розробити відповідний комплекс заходів щодо оздоровлення підприємства. Після оздоровчого (санаційного) аудиту має бути сформована програма змін, яка повинна враховувати і прийняту стратегію розвитку підприємства, і кращий досвід, а також практику ефективних українських компаній.

При виникненні кризової ситуації для попередження та запобігання банкрутству підприємств необхідне проведення його фінансової стабілізації, яка передбачає такі етапи: усунути неплатоспроможність, відновити фінансову стійкість, змінити фінансову стратегію з метою прискорення економічного зростання.

Ефективна організація управління санацією в повній мірі впливає на можливість повного відновлення платоспроможності підприємства. Управління фінансовою санацією суб'єкта господарювання необхідно розглядати у функціональному та інституційному аспектах.

До функціональних аспектів управління санацією відносяться [3]:

- постановка цілей;
- формування та аналіз проблем;
- пошук альтернатив, прогнозування та оцінка наслідків їх реалізації (визначення комплексу санаційних заходів);
- затвердження обраної альтернативи;
- реалізація (проведення санаційних заходів);
- контроль;
- аналіз відхилень.

Щодо інституційного аспекту управління санацією, то він представлений усіма фізичними особами, в компетенції яких проведення санаційних дій, що означає здійснення фактичного керівництва підприємством на період його оздоровлення. Досить часто до банкрутства підприємства призводить невміле і неефективне управління. У Великобританії, наприклад, щорічно з 60 тисяч порушених справ про банкрутство близько 90% закінчується зміною керівництва [4].

Для здійснення управління санацією підприємства можуть залучатися такі особи:– контролюючі органи;– аудиторів;– хто здійснює керівництво санацією;– кредитори або представники комітету кредиторів;– потенційні інвестори; – представники акціонерів (учасників);– керівництво підприємства.

Розробкою концепції санації та її плану займаються найчастіше консалтингові фірми разом з внутрішніми службами контролінгу підприємства за дорученням керівника санації (у випадку судової санації), або власників чи осіб, що здійснюють керівництво підприємством (при досудовій санації).

Мета фінансової санації - оптимізувати фінансові потоки підприємства, а саме: покрити поточні збитки і ліквідувати причини їх виникнення; відтворити і зберегти ліквідність і платоспроможність підприємства; скоротити всі види заборгованості; покращити структуру обігового капіталу; сформувати фонди фінансових ресурсів для проведення заходів виробничо-технічного фінансово-організаційного характеру [1].

Для практичного впровадження санації потрібно розробити організаційний механізм санації, який відображатиме черговість дій учасників санаційного процесу та фінансовий механізм приведення в дію оздоровчих заходів господарюючого суб'єкта, адже будь – яка система, в тому числі і система управління санацією, приводиться до дії відповідним механізмом.

Використання організаційно-економічного механізму дозволить підприємству реалізувати свої програми для подальшого розвитку, та забезпечити досягнення визначених цілей, що допоможуть підвищити ефективність діяльності підприємства в усіх його сферах та на всіх рівнях управління.

Під організаційно-економічним механізмом санації підприємства розуміється система, яка включає взаємопов'язані організаційно-економічні елементи та складові:

- нормативно-правове забезпечення (сукупність нормативно-правових актів, які здійснюють регулювання проведення санації підприємства);
- інформаційне забезпечення (сукупність потоків інформації про фінансово-господарську діяльність підприємства з виходом на зовнішнє середовище);
- методичне забезпечення (сукупність методів планування, організації, контролю, аналізу, оцінки та регулювання в межах процесу санації);
- кадрове забезпечення (підготовка висококваліфікованих фахівців з питань проведення санації);
- організаційно-економічні елементи (санаційні заходи та інструменти), їх реалізація сприяє фінансовому оздоровленню суб'єкта господарювання.

Ефективність санаційних заходів залежить від збалансованої роботи усіх складових організаційно-економічного механізму.

Позитивні результати проведення санації дозволять відновити платоспроможність, досягти зростання прибутку і конкурентної спроможності підприємства у стратегічній перспективі, забезпечити розвиток економіки галузі на регіональному і всеукраїнському рівні.

Використання організаційно-економічного механізму санації має ґрунтуватися на основі використання певних принципів універсального характеру, перш за все, обов'язковість, що підвищує їх юридичну вагомість. Саме така якість принципів спрямовуватиме реабілітаційні відносини в русло законності, з урахуванням, що процес санації регламентується відповідною нормативно-правовою базою і реалізується при допомозі використання спеціальних засобів та процедур з метою відновлення платоспроможності того, хто заборгував. І, навпаки, був би зовсім інший результат, якби, наприклад, процес санації не передбачав норми про мораторій на задоволення вимог кредиторів. Натомість, замість оздоровлення, підприємство буде погашати кредиторську заборгованість. Саме тому, наведена ознака є загально важливою для принципів санації та має забезпечувати систему правового регулювання відносин неспроможності здійснення платежів.

Важливим є і те, що принципи санації повинні характеризуватись системністю, функціонувати у взаємодії, бути взаємозумовленими та взаємоузгоджуватись один з одним та з іншими елементами процесу санації. Це стає особливо актуальним, оскільки процес санації являє собою поєднання таких елементів, як об'єкта, суб'єкта, мети проведення та інструментів, що виконують притаманні їм функції та постійно перебувають у взаємозв'язках один з одним задля відновлення платоспроможності та забезпечення ефективного функціонування боржника в довгостроковій перспективі. Відтак, використовуючи певний набір інструментів санації, неплатоспроможне підприємство за їх допомогою зможе відновити свою діяльність.

За підсумками реалізації санаційної програми фіксується результат санації, як, наприклад: розмір приросту чистого прибутку, рівень поліпшення бізнес-процесів тощо, щоб з'явився так званий «здоровий силует організації».

Результатом санаційного аудиту, в залежності від мети і стану кризового підприємства, можуть бути:

1. Зниження собівартості продукції чи послуг і оптимізація витрат всіх статей бюджету.
2. Введення нормування при бюджетуванні і налаштування сучасних принципів управлінського обліку.
3. Підвищення рівня якості продукції або його стабілізація, а також підвищення рівня сервісу для клієнтів.
4. Підвищення продуктивності праці і налагоджена робота з усунення втрат на всіх етапах створення цінності всередині підприємства.
5. Збільшення ефективного часу роботи і зниження позапланових простоїв обладнання.
6. Підвищення рівня залученості персоналу.
7. Привнесення нових сучасних інструментів ефективного управління бізнес-процесами та їх внутрішня адаптація до діючої структури.
8. Впровадження нових ефективних систем мотивації персоналу та підходів до оплати праці.
9. Зниження рівня плинності персоналу і зростання зацікавленості роботодавця у залученні більш кваліфікованих кадрів.

10. Оптимізація технології виробництва.

Така програма санаційного аудиту свідчить про те, що змістовно санаційний аудит з подальшими оптимізаційними програмами має відношення до всіх сфер підприємства. Важливо при цьому, щоб керівництво було готове до такої роботи. Критеріями готовності компанії є бажання власника (керуючого менеджера) покращувати ефективність компанії і збільшувати прибуток за умови розвитку компанії від періоду початку зростання до стагнації (зауважимо, що це має бути не стартап, а вже діюче підприємство з потоком реалізації товару або послуг за наявності певного обсягу виручки).

Отже, санаційний аудит, у порівнянні з класичним аудитом, націлений на розробку й реалізацію плану санації, оцінку даних фінансового аналізу, виявляє причини фінансових ускладнень, можливості поліпшення використання фінансових ресурсів, прискорення обороту засобів і зміцнення фінансового становища, дає можливість виявити симптоми фінансової кризи на ранніх стадіях та сприяє уникненню ризиків з боку інвесторів, кредиторів та інших контрагентів [4,5]. В процесі реалізації заходів антикризового управління на підприємствах з кризовим фінансовим станом проведення санаційного аудиту дозволяє оцінити фінансову незалежність організації, а як результат – знову стати платоспроможною.

Висновки. 1. Фінансова криза сприяє погіршенню фінансового стану підприємства, що унеможливорює їх адаптацію до нових умов та зростання фінансових результатів діяльності в подальшому.

2. Завчасне попередження банкрутства підприємств сприяє проведенню стабілізації його фінансової діяльності, що дозволяє поліпшити фінансовий стан та прискорити економічне зростання.

3. Проведений аналіз наукових праць вчених, які досліджували особливості розвитку вітчизняних підприємств, дозволив зробити висновок, що санація – це комплекс взаємопов'язаних заходів фінансово-економічного, виробничого, технічного, організаційного та соціального характеру, що сприятиме виведенню господарюючого суб'єкта з кризи та підвищить його прибутковість і конкурентоспроможності на довгостроковий період.

4. Термін управління фінансовою санацією можна визначити, як цілеспрямований вплив власників або зовнішніх суб'єктів на підприємство, що заборгувало, за допомогою відповідних заходів, для надання можливості погашення заборгованості, попередження банкрутства, відновлення платоспроможності і досягнення прибутковості та конкурентоспроможності на тривалий період.

5. Для практичного впровадження санації слід розробити організаційно- економічний механізм санації, який передбачає організаційні і фінансові методи впливу для запровадження оздоровлення підприємства. Це пов'язано з тим, що будь – яка система, зокрема, і система управління санацією приводиться до дії відповідним механізмом.

6. Під організаційно-економічним механізмом санації підприємства слід розуміти систему, яка включає взаємопов'язані організаційно-економічні елементи (санаційні заходи та інструменти), нормативно-правове, методичне, інформаційне і кадрове забезпечення, які спрямовані на активізацію запровадження та успішну реалізацію санації підприємства.

7. З проведеного дослідження можна зробити висновки, що в умовах сучасного етапу розвитку національної економіки потрібно активізувати санаційний аудит на вітчизняних підприємствах за такими напрямками:

- санаційний аудит переорієнтувати із послуг на замовлення від постачальників інформації на послуги для користувачів інформації, а саме, отримання державної санаційної підтримки, надання кредитів для здійснення санацій, проведення санаційної реорганізації;

- суворо контролювати дотримання підприємствами при складанні річної фінансової звітності затверджених в чинних національних та міжнародних стандартах принципів, що дасть можливість виявити симптоми фінансової кризи на ранніх стадіях та сприятиме уникненню ризиків з боку інвесторів, кредиторів та інших контрагентів.

Список використаної літератури.

1. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навч. посібник / О. О. Терещенко. – К : КНЕУ, 2004 – 412 с.

2. Булович, Т.В. Санаційний аудит як передумова санації [Текст] / Т.В. Булович // Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіонів України: Всеук. наук.-практ. інтерн.-конф., 16-26 листопада 2009р.: тези всеук. наук.-практ. інтерн.-конф./ Дніпропетровська державна фінансова академія. – Дніпропетровськ, 2009. – 288с.

3. Управління фінансовою санацією підприємства : підручник. / Т. А. Говорушко, І. В. Дем'яненко, К. В. Багацька [та ін.] ; за заг. ред. Т. А. Говорушко – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 400 с.

4. Долбнева, Д.В. Значення санаційного аудиту в системі антикризового управління підприємством [Текст] / Деніза Вадимівна Долбнева // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В.А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 21. – № 2. – С. 75-80.

5. Бодюк, А.В. Методологічні й нормативно-правові аспекти аудиту підприємницької діяльності [Текст] : монографія / Бодюк А.В. – К. : Кондор, 2015. – 356 с.

References.

1. Tereschenko, O. O. (2004), *Finansova sanatsiia ta bankrutstvo pidpriemstv* [Financial rehabilitation and bankruptcy of enterprises], KNEU, Kyiv, Ukraine.
2. Bulovych, T.V. (2009), “Rehabilitation audit as a prerequisite for rehabilitation”, *Tezy Vseukrains'koi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii* [Conference Proceedings of the Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference], Vseukrains'ka Naukovo-Praktychna Internet-Konferentsiia [International scientific and practical internet conference], Dnipropetrovsk State Financial Academy, Dnipropetrovsk, Ukraine, pp. 286-288.
3. Hovorushko, T. A. Demianenko, I. V. and Bahatska, K. V. [etc.] (2013), *Upravlinnia finansovoiu sanatsiieiu pidpriemstva* [Management of financial rehabilitation of the enterprise], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
4. Dolbnieva, D.V. (2015), “The value of rehabilitation audit in the system of crisis management of the enterprise”, *Ekonomichnyj analiz*, vol. 2 (21), pp.75-80.
5. Bodiuk, A.V. (2015), *Metodolohichni j normatyvno-pravovi aspekty audytu pidpriemnyts'koi diial'nosti* [Methodological and regulatory aspects of business audit], Kondor, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2020 р.